

Wyrok z dnia 25 stycznia 2001 r.

I PKN 206/00

Ocena, czy przywrócenie pracownika do pracy jest niemożliwe lub niecelowe (art. 45 § 2 KP), powinna być dokonana według stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 KPC).

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera, Sędziowie SN: Roman Kuczyński, Walerian Sanetra (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 25 stycznia 2001 r. sprawy z powództwa Jędrzeja S. przeciwko Politechnice W. w W. o przywrócenie do pracy i wynagrodzenie, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 25 października 1999 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie sprawę do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

W imieniu powoda Jędrzeja S. wniesiona została kasacja od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 25 października 1999 r. [...], którym oddalono jego apelację od wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Sądu Pracy z dnia 10 grudnia 1998 r. [...].

Powód (5 czerwca 1992 r.) wniósł o uznanie za bezskuteczne wypowiedzenia umowy o pracę i przywrócenie do pracy w pozwanej Politechnice W. Sąd Pracy wyrokiem z dnia 27 grudnia 1994 r. oddalił jego powództwo o przywrócenie do pracy. Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie, rozpoznając rewizję powoda, wyrokiem z dnia 4 lipca 1995 r. uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Pracy do ponownego rozpoznania celem ustalenia, czy kryteria doboru pracownika do zwolnienia z pracy nie były dowolne. Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Pracy ustalił, że powód był zatrudniony od 1 października 1976 r. w In-

stytucie Nauk Ekonomiczno-Społecznych Politechniki W., początkowo na stanowisku asystenta, a od 1 października 1984 r. na stanowisku adiunkta. W związku z uchwałą Senatu Politechniki W. [...] z dnia 30 października 1991 r. i na podstawie § 205 Statutu Politechniki W., z dniem 30 września 1992 r. zniesiono Instytut Nauk Ekonomiczno-Społecznych, w którym zatrudniony był powód, a zarządzeniem [...] Rektora Politechniki W. z dnia 19 lutego 1992 r. (na podstawie § 40 ust. 2 i 3 Statutu Politechniki W., w związku z uchwałami Senatu [...] z dnia 30 października 1991 r. oraz [...] z dnia 5 lutego 1992 r.) utworzono z dniem 1 października 1992 r. Ośrodek Nauk Społecznych jako pozawydziałową jednostkę organizacyjną wykonującą zadania naukowe i dydaktyczne. Zmiany organizacyjne dokonane w Instytucie Nauk Ekonomiczno-Społecznych spowodowały konieczność zmniejszenia stanu zatrudnienia o 1/3, tj. z 26 do 16 pracowników. Stosunek pracy z powodem został rozwiązany z dniem 30 września 1992 r. na podstawie art. 93 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 ze zm.); jako przyczynę wskazano zniesienie Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społecznych uniemożliwiające zatrudnienie go na dotychczasowym stanowisku. Przy zwalnianiu pracowników brano pod uwagę kryteria podane do publicznej wiadomości i uzgodnione ze związkami zawodowymi, uwzględniające pracę dydaktyczną, naukową oraz osobistą sytuację pracownika (w tym kryterium dodatkowego zatrudnienia). Weryfikacja wniosków była trzystopniowa i obejmowała: wstępną ocenę pracowników sporządzoną przez kierownika zakładu, weryfikację przeprowadzoną na posiedzeniu dyrekcji z udziałem wszystkich kierowników zakładów i przedstawicieli związków zawodowych ZNP i NSZZ „Solidarność” i ostateczną decyzję podejmowaną przez Rektora Politechniki. Przyczyną tego, że powód znalazł się w grupie osób zwalnianych z pracy, była niezadawalająca ocena jego kwalifikacji zawodowych oraz brak umiejętności nawiązywania kontaktów ze studentami. W toku procesu powód rozszerzył powództwo i wniósł o zasądzenie wynagrodzenia za cały czas pozostawania bez pracy. Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Pracy wyrokiem z dnia 10 grudnia 1998 r. zasądził na rzecz powoda od pozwanej Politechniki W. kwotę 743,40 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 października 1992 r. tytułem odszkodowania, a w części dotyczącej przywrócenia do pracy i zasądzenia wynagrodzenia oddalił powództwo. Sąd ten ustalił, że przyczyną zwolnień pracowników z Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społecznych w 1992 r. było zmniejszenie liczby godzin dydaktycznych, przy czym dotyczyło to wszystkich pracowników. Powód, podobnie jak część innych pracowników,

nie wykonał pensum z powodu zmniejszenia liczby zajęć. Zdaniem Sądu Pracy, wypowiedzenie powodowi umowy o pracę było uzasadnione zmianami organizacyjnymi Instytutu, które spowodowały zmniejszenie zapotrzebowania na przedmioty społeczno-polityczne, co doprowadziło do zmniejszenia zatrudnienia. Sąd ten wykluczył, aby wypowiedzenie powodowi umowy o pracę było podyktowane względami politycznymi. Wypowiedzenie powodowi umowy o pracę było merytorycznie uzasadnione, ale nastąpiło z naruszeniem przepisu art. 38 KP. Powód, który nie należał do ZNP, wystąpił z wnioskiem do tego związku o reprezentowanie jego interesów. Pozwana Politechnika, mimo omawiania wniosków w sprawie o wypowiedzaniu pracownikom Instytutu umów o pracę na zebraniach kierowników zakładów i przewodniczących związków zawodowych, nie przeprowadziła prawidłowej konsultacji zamiaru wypowiedzenia powodowi umowy o pracę (art. 38 KP). Z tego powodu Sąd pierwszej instancji zasądził po myśli art. 47¹ KP na rzecz powoda odszkodowanie, oddalając powództwo o przywrócenie do pracy i zasądzenie wynagrodzenia. Przywrócenie powoda do pracy byłoby niecelowe z uwagi na istotne zmiany organizacyjne i strukturalne w pozwanym zakładzie oraz ograniczenie etatów.

Oddalając apelację powoda Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych stwierdził w szczególności, że bezsporne jest w sprawie (co również przesądził Sąd drugiej instancji w wyroku z dnia 4 lipca 1995 r.), że z dniem 30 września 1992 r. nastąpiła likwidacja Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społecznych, w którym zatrudniony był powód i że konsekwencją likwidacji było zmniejszenie zatrudnienia. Ilość etatów z 26 została zmniejszona do 16, a zatem 10 osobom należało wypowiedzieć umowy o pracę. W grupie osób przewidzianych do zwolnienia z pracy znalazł się powód. Sąd drugiej instancji uchylając wyrok Sądu Pracy z dnia 27 grudnia 1994 r., wskazał, że pracodawca w sytuacji konieczności rozwiązania stosunku pracy z kilkoma pracownikami może dokonać wyboru konkretnej osoby, ale sposób i kryteria jego wyboru podlegają ocenie sądu i w tym zakresie nakazał dokonać ponownych ustaleń. Apelacja powoda zarzuca, że Sąd Pracy nie wykonał zaleceń Sądu drugiej instancji, co w konsekwencji doprowadziło do wydania wyroku, który zdaniem powoda jest niezgodny z prawem. Według Sądu drugiej instancji ponownie rozpatrującego sprawę, z zarzutami apelacji nie można się zgodzić. Sąd Pracy dokonał oceny, czy zastosowane kryteria w wyborze powoda do wypowiedzenia mu umowy o pracę zostały zachowane. Z zebranych dowodów wynika, że powód nie osiągał pensum, jakie było przewidziane dla niego, a nadto na zajęcia powoda zgłaszała się mała liczba studentów (5-

7 osób); niedociążenie dydaktyczne pozwalało zakładowi pracy na wskazanie powoda jako osoby, z którą należy rozwiązać stosunek pracy. „Natomiast ocena pracy dydaktycznej i naukowej powoda oraz jego dorobku naukowego na tle pozostałych pracowników i czy jego kwalifikacje przewyższają innych pracowników, którym zaproponowano pracę w nowoutworzonej jednostce nie podlegają ocenie Sądu – jako, że wkraczają w ocenę merytoryczną pracy naukowej, a której Sąd nie jest władny dokonać”. Według Sądu drugiej instancji Sąd Pracy prawidłowo ustalił, że wypowiedzenie powodowi umowy o pracę merytorycznie było uzasadnione, a tylko brak konsultacji ze związkami zawodowymi spowodował, że zostało zasądzone odszkodowanie. Przywrócenie powoda do pracy było oczywiście niecelowe. Instytut, w którym powód pracował uległ likwidacji, a w nowoutworzonej jednostce nastąpiło ograniczenie zatrudnienia. „Ocenie Sądu podlegała sytuacja kadrowa jaka wystąpiła w 1992 r. w pozwanej Politechnice W., a nie obecnie”.

Skarga kasacyjna kwestionuje zaskarżony nią wyrok, gdyż jej zdaniem narusza on art. 93 ust. 2 pkt 3 ustawy o szkolnictwie wyższym i art. 45 § 2 KP oraz art. 386 KPC „przez nieuwzględnienie oceny prawnej i wskazań, co do dalszego postępowania wyrażonych w uzasadnieniu wyroku Sądu Wojewódzkiego z dnia 4 lipca 1995 r., dotyczących konieczności dokonania przez Sąd wszechstronnej oceny materiału dowodowego w myśl art. 233 oraz 328 § 2 KPC oraz zbadania zasadności wypowiedzenia umowy o pracę, z punktu widzenia pracy dydaktycznej i naukowej powoda, jego kwalifikacji zawodowych do zatrudnienia w zakładzie pozwanej, prowadzącej przede wszystkim działalność dydaktyczną i naukową”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej są zasadne i dlatego została ona uwzględniona. W szczególności trafny jest zarzut naruszenia przez Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych art. 45 § 2 KP. W wyjaśnieniu zastosowania w niniejszej sprawie tego przepisu Sąd ten bowiem przyjął, że „ocenie Sądu podlega sytuacja kadrowa jaka wystąpiła w 1992 r. w pozwanej Politechnice W., a nie obecnie”. Jest to pogląd błędny. W myśl art. 45 § 1 KP zasadą jest, że w razie ustalenia, iż wypowiedzenie umowy o pracę jest nieuzasadnione lub narusza przepisy o wypowiedzaniu umów o pracę, sąd pracy – stosownie do żądania pracownika – orzeka o bezskuteczności wypowiedzenia, a jeżeli umowa uległa już rozwiązaniu – o przywróceniu pracownika do pracy na po-

przednich warunkach albo o odszkodowaniu. Wyjątkowo (art. 45 § 2 KP) sąd pracy może nie uwzględnić żądania pracownika uznania wypowiedzenia za bezskuteczne lub przywrócenia do pracy, jeżeli ustali, że uwzględnienie takiego żądania jest niemożliwe lub niecelowe, zasądając w to miejsce odszkodowanie. Ze stylistyki tego przepisu wynika, że nie idzie w nim o to, iż przywrócenie do pracy pracownika było kiedyś niecelowe lub niemożliwe, w szczególności, że mogło być tak oceniane przy uwzględnieniu jedynie stanu rzeczy, jaki istniał w chwili wypowiedzenia umowy o pracę pracownikowi. Niezależnie od tego, mając na uwadze funkcję tego przepisu oraz założenia techniczno-prawne, które leżą u jego podstawy, należy stwierdzić, że ocena, czy przywrócenie pracownika do pracy (uznanie wypowiedzenia za bezskuteczne) jest niemożliwe lub niecelowe musi być dokonywana przy uwzględnieniu stanu rzeczy istniejącego w chwili wydawania wyroku (dokonywania oceny). Przywrócenie do pracy ma bowiem być niemożliwe lub niecelowe, nie idzie zaś o to, że kiedyś było ono niemożliwe lub niecelowe lub też, że uwzględniając przewidywany stan, jaki może się ukształtować w przyszłości, być może będzie, można je ocenić jako niemożliwe lub niecelowe. Na rzecz takiej wykładni art. 45 § 2 KP przemawiają nie tylko racje językowo-logiczne, ale także konieczność ścisłej jego interpretacji, skoro w myśl art. 45 § 1 KP zasadą jest wybór roszczenia przez pracownika. Ustalenie niemożliwości lub niecelowości przywrócenia do pracy jest przy tym elementem stanu rzeczy, który powinien być brany pod uwagę przez sąd według jego istnienia w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 KPC). Ocena więc, czy roszczenie pracownika o przywrócenie go do pracy powinno być uwzględnione, zależy od tego, czy według stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy przywrócenie to jest niemożliwe lub niecelowe.

Zasadny jest także kasacyjny zarzut naruszenia art. 386 § 6 KPC. W wyroku z 4 lipca 1995 r. [...] Sąd drugiej instancji wyraził pogląd prawny (ocenę prawną), że przy ocenie, czy zwolnienie z pracy powoła odpowiadało wymaganiom określonym w art. 93 ust. 2 pkt 3 ustawy o szkolnictwie wyższym, pod uwagę powinno zostać wzięte kryterium pracy dydaktycznej i naukowej, „a co za tym idzie kwalifikacje zawodowe do zatrudnienia w zakładzie pracy prowadzącym przede wszystkim działalność tego rodzaju”. Dokonując natomiast ponownie oceny prawidłowości wypowiedzenia złożonego powodowi Sąd drugiej instancji (podobnie jak i Sąd Pracy) w istocie odstąpił od stanowiska, że istotnym kryterium jest kryterium dorobku naukowego i przydatności dydaktycznej, sprowadzając w gruncie rzeczy problem oceny tego, czy

przekształcenia struktury uczelni „uniemożliwiały” dalsze zatrudnienie powoda w powołanej Politechnice, do kwestii braku politycznych motywów wypowiedzenia mu umowy o pracę i braku dostatecznego obciążenia zajęciami dydaktycznymi, przy rezygnacji z dokonywania ustaleń porównawczych (w stosunku do innych pracowników zlikwidowanego Instytutu). Okoliczność, że również kasacyjny zarzut naruszenia art. 386 § 6 KPC okazał się trafny, nie ma wszakże zasadniczego znaczenia w sytuacji, w której Sąd drugiej instancji zaakceptował stanowisko Sądu Pracy, który stwierdził, że wypowiedzenie umowy o pracę powodowi dotknięte było wadą, tyle tylko, że nie polegającą na naruszeniu art. 93 ust. 2 pkt 3 ustawy o szkolnictwie wyższym, lecz art. 38 KP. Oddalenie więc roszczenia powoda o przywrócenie do pracy nie nastąpiło z tego powodu, iż w ocenie Sądu pierwszej i drugiej instancji wypowiedzenie nie było sprzeczne z przepisami o wypowiedaniu stosunków pracy (spełnione zostały przesłanki przewidziane w art. 45 § 1 KP w związku z art. 97 ust. 1 ustawy o szkolnictwie wyższym), lecz dlatego, że uznano, iż zasadne jest zastosowanie art. 45 § 2 KP i zasądzenie odszkodowania w miejsce przywrócenia do pracy. W tym stanie rzeczy istota sporu przy ponownym rozpoznawaniu sprawy przez Sąd drugiej instancji sprowadza się więc do prawidłowego zastosowania art. 45 § 2 KP, chyba że Sąd ten dojdzie do przekonania, iż przy wypowiedzeniu powodowi umowy o pracę nie doszło do naruszenia art. 38 KP i jednocześnie podtrzyma ustalenie polegające na stwierdzeniu, że nastąpiło ono zgodnie z wymaganiami przewidzianymi w art. 93 ust. 2 pkt 3 ustawy o szkolnictwie wyższym.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹³ § 1 KPC, orzekł jak w sentencji wyroku.

=====